

ОСОБЛИВОСТІ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

FEATURES OF CONFLICT REGULATION OF FAMILY RELATIONS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Ковальчук К.В., студентка V курсу

*Інститут підготовки кадрів до органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Осітрова Ю.О., студентка V курсу

*Інститут підготовки кадрів до органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті проаналізовано колізійні принципи, які регулюють питання сімейних відносин: найбільш тісного зв'язку (*proper law*), автономії волі (*lex voluntatis*), найбільш вигідного права. Розглянуто поняття мобільного конфлікту як одного зі складних питань, що намагаються країни вирішити на цьому етапі. Звернено увагу, що Україна визнає тільки державні шлюби, офіційно зареєстровані в органах місцевої влади. При цьому релігійний шлюб і цивільне партнерство – поза правовим регулюванням. Також в Україні шлюб може бути укладений лише між особами різної статі. Щодо іноземців, то вони можуть вільно вступати в шлюб, однак їм необхідно отримати документ, що вони легально перебувають в Україні, та підтвердження їх «неперебування у шлюбі» в країні проживання. Міждержавні шлюби між іноземцями дійсні в Україні, якщо вони узгоджені з чинним іноземним законодавством і не порушують український громадський порядок (одностатеві, полігамні шлюби). При цьому немає необхідності повторно реєструвати іноземні шлюби в Україні, досить консульської легалізації свідчення про шлюб. У статті наведено таке поняття, як «кульгаючий шлюб» – шлюб, який визнається в одній державі і не визнається в іншій. Звернено увагу, що проблеми з укладенням шлюбу з іноземним елементом наявні через різні колізії в законодавстві. Намагання країни стандартизувати одиничні інститути в сімейному законодавстві можна побачити в Гаазькій конвенції: про сімейний союз, розлучення і судове розлучення подружжя та інші. Також розглянуто питання розірвання шлюбу, врегулювання цього явища в різних країнах та проблеми, з якими вони зіштовхуються. Є досить багато колізійних прив'язок у процесі вирішення питання про розірвання шлюбу з іноземним елементом: *lex patrie*; *lex domicilii*; *proper law*; *lex voluntatis*. Наведено приклад про зворотнє відсилання в Постанові від 24.07.2020 р. № 357/12676/18 Верховного Суду.

Ключові слова: міжнародний шлюб, моногамні шлюби, «кульгаючі шлюби» та міжнародні розлучення, розірвання шлюбу з іноземним елементом, принципи колізійного регулювання міжнародних шлюбів.

The article analyzes the collegiate principle, which regulates the nutrition of family members: the best law (*proper law*), the autonomy of the will (*lex voluntatis*), the most common law. An understanding of the mobile conflict is seen, like one of the foldable food, that the land of the virginity of the year is reeling. Brutally respect, that Ukraine is only known by the sovereign whores, officially registered in the bodies of the international government. With a great deal of religious schlub and civil partnership, it is a pose of legal regulation. Likewise, Ukraine does not allow one-state slut and third-class slave. As for foreigners, they are free to marry, but they need to obtain a document that they are legally in Ukraine and proof of their "non-marriage" in the country of residence Interdepartmental sluts and earthly people act in Ukraine, as long as the scent of earthly legislation is smelled and does not disrupt the Ukrainian community order (one way, polygamous sluts) At the same time, there is no need to re-restore the earthly hobby in Ukraine. Receive consular legalization of the testimony about marriage. At the article, there is also an understanding as "lame marriages" – a marriage who is to be recognized in one state and not to be recognized in one. Furious respect, that the problems with the laying of the boat with the earth element are evident through the manifestation of the new conflicts in the legislation. Efforts of countries standardize individual institutes in the family legislation can be found in the Haazian convention: about family union, separation and court separation of friends and family. It is the same way to look at the nutrition of the rosary, the regulation of the phenomenon in the small lands, and the problems that stink. Often, you can reach a lot of colossal ties when you see a feed about a boat with an earth element: *lex patrie*; *lex domicilii*; *proper law*; *lex voluntatis*. The butt was placed about the revolt in the Resolution of July 24, 2020 No. 357/12676/18 of the Supreme Court.

Key words: international marriage, monogamous marriages, "lame marriages" and international divorces, divorce with a foreign element, principles of conflict regulation of international marriages.

Почнемо з того, що кожне питання треба розглядати з його основ, базових засад. Тому спочатку зупинимся на принципах. Одним із колізійних принципів є принцип найбільш тісного зв'язку (*proper law*). Він означає, що ми застосовуємо те право до відносин, ускладнених правовим елементом, яке має найбільш тісний зв'язок із ними, яке є дійсно притаманним їм. Цей принцип закріплено в ст. 4 ЗУ «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон про МПРП).

В. Калакура зазначає: «До кола правопорядків, які мають тісний зв'язок, варто включити: право країни місця укладення шлюбу, право країни, що є особистим законом суб'єктів сімейних відносин, право країни, місця знаходження майна, право країни, яке обрали самі сторони для регулювання своїх відносин» [1, с. 42].

Наступним принципом, на який ми б хотіли звернути увагу, є принцип автономії волі – *lex voluntatis*. Він закріплений у ст. 5 Закону про МПРП, де передбачається, що сторони відносин у випадках, передбачених законом,

можуть здійснити вибір права, яке буде застосовуватися до регулювання їх правовідносин. Відповідно до ч. 1 цієї статті, вибір права має бути або явно виражений, або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину, якщо інше не зазначено в законі. Ця стаття дає право подружжю здійснювати вибір, наприклад, щодо регулювання майнових відносин. Проте вони можуть лише вибирати з тих правопорядків, які мають тісний зв'язок із цими правовідносинами [2].

Принцип застосування найбільш сприятливих для сторони правовідносин (*lex benignitatis*) набуває широкого визнання. Цей принцип надає захист більш слабкій стороні: малолітній, непрацездатним батькам... Також цей принцип застосовується під час регулювання шлюбного договору. Адже інколи сторони є юридично рівними учасниками правовідносин, проте насправді можуть знаходитися в нерівних умовах. Тому, аби не ставити одного з подружжя, дитину в невідне становище, існує цей принцип [1, с. 42].

Не можемо не звернути увагу на таке поняття, як мобільний конфлікт. Це зміна територіального положення певного елемента прив'язки колізійної норми. Наприклад, подружжя проживало в одній державі, де набувало майно, а потім переїжджає на постійне проживання до іншої країни. Ми знаємо, що, за загальним правилом, це питання визначається законодавством держави, на території якої вони мають спільне місце проживання. А яку країну визнати як місце спільного проживання подружжя? Це питання є досить складним. Деякі країни намагаються його вирішити шляхом закріплення уточнюючого положення у своєму законодавстві про МПП.

У міру розвитку глобалізації сучасні засоби транспорту і комунікаційні технології зближують людей, що також знаходить відображення в зростаючій кількості «міжнародних» шлюбів. В Україні кожен п'ятнадцятий зареєстрований шлюб – міжнародний. Коли проблеми, пов'язані зі шлюбом, виникають у пар із різних країн, природно виникають питання, які правові системи і норми мають застосовуватися до відносин, оскільки різні потенційно застосовані системи часто конфліктують одна з одною.

Як відомо, до ХХ ст. були жорсткі норми регулювання сімейного законодавства. Причиною тому було існування рабовласницького та феодального суспільства, в якому жінки були позбавлені багатьох громадянських прав. У нерівному становищі вони були й перед законом, який оголошував чоловіка владарем усіх членів сім'ї. В умовах буржуазного суспільства сім'я втрачає свій патріархальний характер і набуває рис рівноправності, егалітарної сім'ї. Вже в сім'ї чоловік і дружина працюють, вони обоє утримують своїх дітей. Шлюб будується на рівноправних відносинах. Завдяки руху жінок за своє визволення уже з кінця ХІХ ст. вони стали володіти основними економічними й політичними правами. Та водночас до початку 80-х рр. ХХ ст., майнові відносини місця укладення шлюбу, місце проживання подружжя регулювалися законодавством країни чоловіка.

Як і більшість європейських країн, Україна визнає тільки державні шлюби, офіційно зареєстровані в органах місцевої влади. При цьому релігійний шлюб і цивільне партнерство – поза правовим регулюванням. Також в Україні шлюб може бути укладений лише між особами різної статі [3].

В Україні іноземні пари, іноземці можуть вільно укласти шлюб [2]. Але іноземці мають попередньо надати документ про своє легальне перебування в Україні, а також документ, що підтверджує їх «неперебування у шлюбі» в країні проживання. Громадяни України можуть реєструвати шлюб за межами України. У разі дотримання всіх вимог законодавства України про недійсність шлюбу в Україні вважається дійсним «закордонний» шлюб. Міждержавні шлюби між іноземцями дійсні в Україні, якщо вони узгоджені з чинним іноземним законодавством і не порушують український громадський порядок (одностатеві, полігамні шлюби) [2]. При цьому немає необхідності повторно реєструвати іноземні шлюби в Україні. Вистачає консульської легалізації свідоцтва про шлюб. Щоб укласти шлюб, який буде мати юридичну силу, потрібно дотримуватися низки умов, які закріплені в більшості країн. Зокрема, взаємна згода осіб, моногамія, тобто одношлюбність, досягнення особами шлюбного віку та інші.

Щодо одношлюбності, то цей принцип є основою всіх європейських країн. Лише єдина релігія світу, іслам, має у Священному Писанні норму, яка дозволяє багатоженство. Тому укладення полігамного шлюбу може призвести до проблеми, коли дружиною мусульманина, який вже має дружину, стає жінка, яка має громадянство тієї держави, де забороняється укладення такого шлюбу. Це може призвести до утворення «кульгаючого шлюбу» – шлюбу, який визнається в одній державі і не визнається в іншій.

Існування таких відносин зумовлене наявною колізійною проблемою, яку потрібно вирішити. Країни роблять зусилля в сімейному законодавстві зі стандартизації одиничних інститутів. Прикладом може слугувати прийняття в 1902–1905 рр. Гаазької конвенції: про сімейний союз, розлучення і судове розлучення подружжя та інші, однак на нашу думку, цього замало [4, с. 149–150].

Одним із джерел найбільш численних колізій у темі міжнародного сімейного права є розлучення у МПП, що зумовлюється неоднаковим регулюванням підстав і процедури розірвання шлюбів, невизнанням іноземних розлучень у власних юрисдикціях країн, а також проблема вибору права у вирішенні справ про припинення шлюбу.

Країни в процесі розірвання шлюбу застосовують національний закон (властивий «континентальній» системі права), або закон місця проживання подружжя, або закон країни суду (країни англосаксонської системи використовують дію колізійної формули прикріплення до закону місця проживання (*lex domicilii*) і закону суду (*lex fori*)).

Проте не всі країни дозволяють розлучення. Наприклад, такими країнами є Аргентина, Ірландія та інші. В інших країнах мають бути конкретні причини. Також розірвання можливе лише за певних причин, при цьому за взаємною згодою сторін – у Великобританії, ФРН, Данії, Бельгії, Норвегії.

Відмінності в законодавстві країн, пов'язані з розірванням шлюбу, породжують протиріччя і в результаті – «кульгаюче розірвання шлюбу». Є держави, які не визнають іноземних рішень про розлучення своїх громадян. Ця проблема виникає, зокрема, в разі застосування територіальної прив'язки, коли іноземне подружжя прагне визнання розлучення за своїм національним правом, а останнє його не визнає або на основі публічного порядку, або на основі власних норм про визнання іноземних розлучень, в яких закріплено певні умови [5, с. 146–147].

Розглядаючи практику національних судів, ми дійшли висновку, що є досить багато колізійних прив'язок під час вирішення питання про розірвання шлюбу з іноземним елементом (спільний особистий закон подружжя (*lex patrie*); закон спільного місця проживання подружжя, за умови, що один із подружжя продовжує проживати в цій державі (*lex domicilii*); право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином (*proper law*); закон, вибраний подружжям (*lex voluntatis*)).

Також трапляються випадки, коли відбувається повторне відсилання колізійної норми права іноземної держави до правопорядку держави, колізійна норма якої відіслала до цього іноземного правопорядку (зворотне відсилання: пункт 7 частини першої статті 1 Закону про МПРП).

Наприклад, у Постанові від 24.07.2020 р. № 357/12676/18 Верховного Суду (Касаційний цивільний суд) розглядається справа про розірвання шлюбу між громадянином США та особою, що має посвідку на постійне проживання в США. Колізійна прив'язка *lex domicilii* відіслала нас до застосування права США у вирішенні спору про розірвання шлюбу. ВС вказав, що правові норми США під час вирішення питання щодо розірвання шлюбу закріплюють колізійну прив'язку до закону суду (*lex fori*), що передбачає застосування законодавства держави, суд якої вирішує справи про розірвання шлюбу, за умови постійного проживання хоча б одного з подружжя на території цієї держави.

За загальним правилом частини першої статті 9 Закону України «Про міжнародне приватне право», будь-яке відсилання до права іноземної держави має розглядатися як відсилання до норм матеріального права, яке регулює відповідні правовідносини, виключаючи застосування його колізійних норм, якщо інше не встановлено законом. Із наведеного загального правила є виняток: відповідно до частини другої статті 9 Закону про МПРП у випадках,

що стосуються особистого та сімейного статусу фізичної особи, зворотне відсилання до права України приймається. Отже, у зв'язку з колізією норм національного законодавства України та права США, Верховний Суд керується правилами зворотного відсилання, оскільки судом встановлено, що спір стосується особистого та сімейного статусу фізичної особи [6].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Розглянувши тему особливості колізійного регулювання міжнародних сімейних відносин, ми дійшли висновку, що досить часто виникають колізійні проблеми в процесі укладення і розірвання шлюбів з іноземним елементом. Ми погоджуємося з думкою В. Каракура, що з урахуванням постійних інтеграційних процесів та глобалізації виникає необхідність наблизити національно-правове регулювання до вироблених міжнародною практикою механізмів захисту прав та інтересів учасників сімейних відносин. Потрібно уточнити такі положення, як «зворотне відсилання», «обхід закону» («штучна прив'язка»), «застереження про публіч-

ний порядок», «застосування імперативних норм». Це допоможе більш ефективно регулювати сімейні відносини з іноземним елементом.

Якщо говорити про укладення шлюбу, то, беручи до уваги законодавство більшості країн та наявність сучасних міжнародних договорів у цій сфері, ми можемо спостерігати, як відбувається поступове знищення відмінностей у регулюванні сімейних відносин. У процесі вирішення колізійних проблем у сфері сімейних відносин замало знати лише колізійну норму та законодавство держави, до якої вона відсилає. Потрібно передбачити можливість зворотного відсилання і відсилання до права третьої країни та враховувати чинні міжнародні конвенції та договори між державами, які регламентують вирішення колізійних проблем.

Дослідивши питання розлучення, важко точно відповісти, як ми можемо удосконалити законодавство у зв'язку зі значними розбіжностями внутрішнього матеріального права, релігійними традиціями та іншими особливостями різних країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каракула В. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві. *Вісник національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. Вип. 80. С. 40–43.
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23. 06. 2005 р. № 2709-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення: 27.11.2020).
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 27.11.2020).
4. Бондарева К.В. Актуальні проблеми міжнародного сімейного права. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. Вип. 2. С. 148–159.
5. Калакура В.Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. № 7. С. 145–154.
6. Постанова Верховного Суду. Касаційний цивільний суд від 24.07.2020 р., судова справа № 357/12676/18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/90591497> (дата звернення: 27.11.2020).